

Kristofer Jansons sosialisme

Utdrag fra Helge Juviks hovedoppgave fra 1981 ved Universitetet i Oslo:
"Samfunnskritikk og reformtanker i Kristofer Jansons diktning fra 1891 til 1914"

Utdraget er her redusert til innledningen og sluttordet samt noen utvalgte avnitt fra *Marxisme og Kristendom* og *Virkeliggjørelsen av kjærlighetsbudet*. Dette fanger etter min mening essensen av avhandlingen og Jansons syn på sann kristendom som det å forandre samfunnet i retning av mer rettferdighet, likhet, fred og demokrati.

Rolf Erik Solheim
Arvika i Värmland
7. juni 2003

Innhold

SAMMENDRAG	2
INNLEDNING	2
SAMFUNNSKRITIKKEN	3
REFORMTANKER	4
KRISTOFER JANSON, MARXISME OG KRISTEN SOSIALISME	5
OM VIRKELIGGJØRELSEN AV KJÆRLIGHETSBUDET.....	9
SLUTTORD	13

Sammendrag

Denne hovedfagsoppgaven er et forsøk på å vise det sosiale engasjement som preger deler av Kristofer Jansons diktning. Gjennom det tidsperspektivet som er brukt, vil jeg også forsøke å vise at dette ikke var en "døgnflue", men en dyp overbevisning hos Janson om at det finnes en forbindelse mellom sosial urett og makt. Dessuten at det finnes klare forbindelser mellom denne makt og kirken. Jeg har også forsøkt å vise hvilke reformtanker Janson hadde på dette området. Dessuten har jeg prøvd å vise hvorfor han ikke fikk noen gjennomslagskraft verken i litteraturen eller i samfunnsdebatten for øvrig for sine synspunkter.

Innledning

Kristofer Nagel Janson var født i Bergen i 1841. Han utdannet seg til teolog, men tjenestegjorde aldri i den norske kirke. Fra 1869 og i noen år fremover, arbeidet han som lærer ved Vonheim folkehøyskole. Her kom han i kontakt med Bjørnstjerne Bjørnson som han ble en god venn med. I 1876 fikk han dikterlønn som fjerde mann i Norge, etter Bjørnson, Ibsen og Lie.

På grunn av teologiske uoverenskomster med Christopher Bruun, sluttet han som lærer ved folkehøyskolen og reiste til USA. Her tjenestegjorde han som prest i den unitariske kirke i Minneapolis. Hans opphold i USA strakte seg over tolv år, fra 1881 til 1893. Etter tilbakekomsten til Norge, var han en tid prest ved den unitariske menighet i Oslo. Senere livnærte han seg som foredragsholder ved folkeakademiene rundt om i landet. Han døde i 1917.

Kristofer Jansons litterære produksjon er enorm. Han har utgitt ca. femti titler som kan klassifiseres som romaner eller fortellinger. Dessuten har han gitt ut fem diktsamlinger, pluss en hel rekke enkeltdikt som er utgitt i forskjellige sammenhenger. Hans religiøse produksjon teller ca. førti forskjellige titler, pluss et ukjent antall artikler i forskjellige religiøse tidsskrifter i USA og i Europa.

Det sier seg selv at det ville være en umulig oppgave å nå over en slik mengde stoff. Derfor er denne avhandlingen begrenset til tidsrommet 1891 til 1914 av hans produksjon. Grunnen til dette skal jeg komme tilbake til senere.

USA var inne i en voldsom industriell utvikling på den tiden da Janson var bosatt der. Denne utviklingen var ikke bare av positiv art. Arbeidernes reallønn gikk ned fra fire hundre dollar i året 1870, til tre hundre dollar i året 1880. Kvinner og barn ble presset ut i arbeidslivet. I tidsrommet 1881 til 1894 fant det sted omkring fjorten tusen streiker og lockouter. En må kunne regne med at en slik sosial utvikling ikke kunne gå en så engasjert mann som Janson forbi, og det finnes flere klare bevis på det. I brev til Bjørnson kan vi lese om hans stadig økende sosiale engasjement og forståelse av kreftene bak samfunnsutviklingen. Fra å være en romantiker og idealist med tro på det gode i alle mennesker, utvikler han seg mer i en realistisk retning hvor han forstår grunnene til at immigrantene blir utnyttet. De utgjorde en endeløs mengde billig arbeidskraft som ble brukt av rike arbeidsgivere til å utarme arbeiderklassen, både den immigrerende og den allerede tilstedeværende.

I 1889 sender han flere brev til Bjørnson, og i brev av 8 august dette året skriver han:

"...Hva nytter det at prædike om Guds og Menneskers Kjærlighed saalenge Mennesker fryser og sulter og er fattige rundt os? Og det nuværende System bygget paa fri Konkurrance, drevet af gjerrigheden efter Penge, det dræber sig selv til sidst, ligesom det dræber alt godt hos Menneskene. Tag Pengene bort, lad det blive umuligt for en Næve Guldpænge at faa erhverve saameget som en Handske, og Menneskenes Ærgjerrighed vil vende sig mod ædlere Maal. Hvad skal jeg gjøre med alle mine Fattige, som ikke kan faa Arbeide her om Vinteren, Stærke staute Mænd, som maa gaa ledige? Det piner mig mer end du tror, for jeg staar som magtesløs ligeoverfor dette Onde, det nytter saalidet at svinge Klubben, og jeg har saalidet at dele med dem. Det er for det meste Skandinaverne som lider under det. Store Landstrækninger ligger øde, fordi Spekulanter

kjøber dem op og holder dem til enorme Priser, mens Folket staar færdigt rundt om til at sette den fik de bare Lov. Det er en fordømt Skam at sligt taaes midt i Kristenheden,"

I et brev senere dette året uttaler han direkte at det er sosialismen som opptar ham. Ja ikke nok med det. Sammen med andre radikale prester fra forskjellige trosretninger har han vært med på å utgi et tidsskrift for kristne sosialister "the Dawn", og et annet ved navnet "the Nationalist".

Men Janson stopper ikke der. I et senere brev som er udatert, kommer han også inn på det som han ser som et alternativ til det kapitalistiske systemet:

"... Forresten optager Arbeiderspørgsmaalene alle alvorlige Menneskers Sind. Kapitalen fordelt paa de faa Hænder og ikke i tusindvis, men i millionvis, mens Arbeiderstanden bindes mer og mer til at blive lydige Slaver under de faa Eneherskere - det er Amerika Nutids og Fremtids Historie nu en Stund. Jeg ser kun Redning i Statssocialismen eller Nasjonalismen som den kaller sig her, al historisk Utvikling peker mod den..."

Som vi ser av brevene, har Janson erklært seg som sosialist, og han har satt navn på det samfunnssystem som han setter opp som alternativ.

Kristofer Jansons forfatterskap kan deles opp i tre store båser, hans fiksjonslitteratur, hans religiøse skrifter og tidsskriftet "Saamanden". Dette siste gav han ut både mens han var i USA og i Norge. Imidlertid har jeg valgt å se hele forfatterskapet under ett, og det videre arbeidet faller derfor naturlig i to deler. Først om den samfunnskritikk vi finner i hans verk, og deretter de reformtanker som han skisserer for et bedre samfunn.

Samfunnskritikken

I 1891 utgir Janson trykksaken "To Arbeiderforedrag." I disse foredragene gir han uttrykk for sitt syn på samfunnsforholdene og hva som gjør at urettferdigheten er ledetråden blant menneskene.

Utgangspunktet er at alle mennesker er like og har like stor rett til å nyte de goder som jorden gir. Broderskapets ide er utgangspunktet i all samfunnsordning.

Den tidens samfunn oppfyller ikke dette kravet fordi det for det første bygger på konkurranse i stedet for samarbeid. Den frie konkurranse er ikke fri fordi den sterkeste forblir sterk og dreper broderskapstanken. Det nye system må av den grunn bygge på kooperasjon eller samvirke i stedet.

For det andre fører den frie konkurranse, til at det skapes ufred og krig, ikke bare i den tradisjonelle betydning, men også mellom mennesker som alle må kjempe for sitt daglige brød. Dette er også et tredje punkt han tar opp, nemlig kløften mellom rik og fattig som bare øker. Det finnes et fødsels- og pengearistokrati som sitter inne med millioner mens menneskene dør utenfor huset deres. Arbeiderne er nedsunket til å trelle under kapitalmakten. De har ikke en gang fri rådighet over sin fritid. Lønningene synker så lavt at kriminalitet blir den eneste måten å overleve på. For de rike er broderskapstanken blitt til en søndagsfornøyelse. Av disse grunner må det forlanges et system hvor standsforskjell og fattigdom er avskaffet.

Frykten for fattigdom fører med seg begjærighet, egenkjærighet og voldsomhet. Resultatet av at lønnen har minsket, er at arbeideren må arbeide mer og lengre enn han har godt av, med det resultat at arbeidet som skulle være en daglig velsignelse er blitt en ren forbannelse.

Det at enkeltmennesker eier maskinene, fører med seg at de får en urimelig stor makt over de mennesker som betjener maskinene. Ja, Janson mener at dette systemet gjør arbeideren til slave, og at det derfor må forandres.

En sjette uting er barnearbeid. Dette fordi det er umoralsk og fordi de konkurrerer med voksen arbeidskraft gjennom å arbeide billigere enn disse.

Janson ser i pengene roten til alt ondt, dette fordi det fører menneskenes tanker inn på kun dette ene å kunne tjene så mye penger som mulig på kortest mulig tid.

Kvinnene behandles ikke som fullt ut menneskelige vesener. Negere og indianere er blitt gitt full stemmerett selv om de verken kan lese eller skrive, mens kvinnene ikke blir sett på som gode nok til dette. Urettferdigheten kommer enda bedre frem når man ser at kvinnene må bære de samme samfunnsplikter som mannen, men ikke har de samme retter.

I alt regner han opp elleve punkter som han mener er med på å hindre en rettferdig samfunnsutvikling.

For Janson er det viktig å få frem at den som eier kapitalen også er i stand til å beherske mennesker gjennom utbytting. Denne utbyttingen skader ikke vilkårlig, men er satt i system gjennom kontroll over produksjonsmidlene. Den som hersker over produksjonsmidlene, behersker også menneskene som betjener dem.

Reformtanker

I det andre av sine to arbeiderforedrag, kommer Janson inn på hvordan det nye samfunnet må organiseres.

Da den frie konkurranse er roten til alt sosialt ondt, må dette system byttes ut med et system som bygger på kooperasjon. Staten må overta alle jordeiendommer og alle produksjonsmidler. Men dette er ikke nok. For at alle borgere kan bli like med hensyn til utdanning og inntekter, må man begynne med oppdragelsen. Uvitenheten skal bannlyses. Etter ferdig skolegang, skal ungdommen arbeide for staten i tre år, slik at de lærer seg praktisk arbeid og ikke å skamme seg ved noe arbeid. Dette vil også øve de unge opp i kameratskap.

Staten blir den eneste kapitalist. Alle borgerne blir å se på som offentlige funksjonærer. Man gir sitt arbeide til den felles produksjon, og man får sin rettmessige andel i utbyttet. Selv med forskjellig arbeid må lønnen være lik for alle, da dette også er det mest rettferdige sett med et kristent syn.

Lønnen på sin side skal ikke utbetales i penger. Enhver får et kredittkort påtegnet den delen av den samlede produksjonen som faller en tilgode. Det en på denne måten kjøper, blir ens personlige eiendom, men man får ikke lov til å sette noe av inntekten inn i rentebærende foretak.

Dersom man ikke ved årets utløp har brukt opp sin andel, går det resterende tilbake til fellesskapet.

Vil en slik nyordning komme som et resultat av en revolusjon? Nei, sier Janson. Historien viser at fremskritt skjer langsomt, ved evolusjon og ikke med revolusjon. Ved å legge merke til tidens tegn, ser man at alt bærer i retning av større konsentrasjon og større kooperasjon.

Den frie konkurranse gir seg selv dødsstøtet gjennom den konsentrasjon som finner sted. Den frie konkurranse vil snart ikke finnes fordi alle produksjonsmidler vil komme i hendene på noen få mennesker. Dette viser at den frie konkurranse er en feiltagelse. Derfor må staten inn og overta, fordi systemet tillater at noen få mennesker nyter fordelene mens arbeiderne trelles for sultelønn. Truslene er en forbannelse for folket. Statens oppgaver blir derfor å overta disse trustene for deretter å fordele overskuddet mellom borgerne.

Dette gjelder ikke bare industrien, men også all jord og alle mineralressurser.

Kvinnens stilling vil bli en helt annen under det nye systemet. Er hun i arbeid, vil hun bli lønnet på samme måte som mannen. Gifter hun seg og blir husmor, vil hun også her få lønn. Hun skal få kjenne seg som en fri kvinne, og ikke være avhengig av mannen for sitt underhold. På denne måten vil også ekteskapet skifte karakter. Når kvinne og mann på denne måten blir likeverdige, vil kjærligheten bli det som binder kvinne og mann sammen. Dersom det allikevel ikke skulle være nok kjærlighet til stede, og man ønsker skilsmisse, skal likhetsprinsippet også gjelde der.

Det politiske system vil også forandres. Det vil være lik stemmerett både for kvinne og mann. Partipolitikk må imidlertid ikke finnes, fordi man under et slikt system ikke arbeider for hele folkets beste. Man vil herske over folket, ikke tjene det.

Det nye systemet vil ikke tillate et politisk system hvor private og klasseinteresser er fremtredende. Det nye systemet vil kreve en tilstand der ingen kan få stor makt. Dette må skje ved at embetene ikke blir besatt ovenfra og nedover, men nedenfra og oppover. Hær og flåte vil det ikke lenger være bruk for, fordi det hører barbariet til. Dessuten vil politikorpset gradvis bli minsket, fordi det ikke lenger vil være behov for så mange idet de sosiale urettferdigheter faller bort, og dermed grunnlaget for kriminalitet.

Trenger man allikevel ikke noen revolusjon for å få dette gjennomført? Hva med innløsning av dem som eier disse verdiene? Innløsning er ikke nødvendig. Staten skal bare overta det hele vederlagsfritt. Grunnen til dette ligger i det faktum at disse kapitalistene som nå eier alle disse produksjonsfaktorene, har beriket seg på statens og folkets bekostning. I tillegg har de alt de trenger fra før, og i det nye systemet får de ikke mer enn andre. Selv om en måtte innløse de personer som eier alt, ville ikke prisen være for høy når man på den måten ville gi alle landets borgere større frihet. Konfiskering er heller ikke noe nytt fenomen i verden.

Sosialistene vil ikke fremkalle noen revolusjon. Dersom det kommer til revolusjon, er ikke dette på grunn av politikk, men på grunn av historien selv. Dersom de arbeidsløses hær fortsetter å øke fra dag til dag, vil revolusjonen komme som en konsekvens av dette. Eller som Janson selv sier det:

” ... Den nye Ordning er Broderkiærlighedens Evangelium sat i System. Skulde det ikke være værdt, at kjæmpe for det, Venner? Det beror paa os, om vi vil det eller ei; thi vi bereder vor egen Skjæbne ved vor Stemmegivning. Vil vi da være Brødre og Søstre, eller vil vi være Slaver og Herrer - det blir Spørgsmaalet. Skal vi ikke være med paa at knække det afskyelige Pengebegjær, som har gjort hver rig Mand, bevidst eller ubevidst, til -ærre end Kain, fordi han røver sin Broder, før han dræber ham...”

I noe klarere skrift har ikke Janson gitt uttrykk for sitt politiske engasjement.

Kristofer Janson, Marxisme og kristen sosialisme

Etter marxistisk analyse, er kirken ett av de maktsentra som den borgerlige staten trenger. Historien viser at kirken har vært statsmaktens støttespiller i de samfunnsformene som har gitt kirken makt og privilegier for sine egne.

Innenfor kirken er denne kritikken blitt tatt alvorlig av enkelte grupper, - grupper som har funnet det tjenlig å forsøke å avklare forholdet mellom kristendom og marxisme. Det har vært viktig for disse gruppene å få avklart kirkens forhold til klassebegrepet, revolusjonen og materialismen hos Marx.

Hovedinnvendingen mot kirkens syn på mennesket, sett i relasjon til samfunnet, er at kirken favoriserer et isolert menneskesyn. Med det mener jeg at menneskene opptrer isolert fra sine omgivelser.

I en artikkel i "Kirke og kultur" fra 1967, "Marxismen som kirkelig selvkritikk", av Gaute Gunnleiksrud, kaller han dette fenomenet for privatlivsreligionen.

"... Privatlivsreligionen nedsetter folkets samfunnsreformatoriske ytevne. Det gir en distré lykkefølelse, hindrer utadventt sosial innsats..." (s.132). "... Individet blir det egentlige virkelige. En sosialistisk dominans blir sett på som en tilsløring av de egentlige problemer, individets. Synden blir noe som bare finnes i den enkeltes hjerte. Derfor er det nytteløst å forandre samfunnsstrukturen for å gi plass for rettferd og kjærlighet..." (d. s.).

Så lenge kirken hevder dette synet, blir altså sosiale forandringer umuliggjort. Kirken må forstå at den kristne idealist som kjemper mot det vonde i mennesket, ikke tjener til å forandre verden i en bedre retning. Kirken må forstå at menneskene blir født inn i et samfunn som allerede er der, at mennesket alltid tilhører en konkret sosial og økonomisk sammenheng. Mennesket er et sosialt vesen. Menneskenes ideer og moralske forestillinger avspeiler forholdene i samfunnet. Av disse grunner er det ikke nok med en etikk som bare går på enkeltmennesket. Overfor urettferdige samfunnsordninger er enkeltmenneskets gode vilje maktesløs. Man trenger derfor en ny etikk som tilgodeser menneskene som helhetlig gruppe.

Den borgerlige filosofi avspeiles sterkt i kirkens holdninger. Som Øivind Foss peker på i sin bok, er disse holdninger til det kapitalistiske samfunn fastlagt i de Augsburgske bekjennelsesskrifter. Der blir politisk teologi sett på som en villfarelse. Man må altså se bort fra disse bekjennelsesskrifter dersom man skal komme videre i forandringen av samfunnet. Igjen er det det sosialetiske aspektet som må være rettleidende.

Dagens samfunn tillater et lite mindretall å utbytte et flertall. Det hjelper lite at kirken uttaler seg om "det enkelte menneskes uendelige verdi", når kapitalistene utnytter arbeiderne som "døde" instrumenter i profittens tjeneste.

"... Skal derfor kirken i dag kjempe for sosial rettferdighet, er den tvunget til å angripe maktstrukturene og utforme en sosialetikk som er klart antikapitalistisk i sin tendens..." (Kirke og klassekamp s. 57)

For marxisten vil dette angrepet skje gjennom klassekamp; for den kristne er klassekamp vanskelig å godta, men for den kristne må ikke klassekamp være uakseptabelt. Respekten for menneskets hellighet gjør imidlertid en særskilt revolusjonsstrategi nødvendig.

Dessuten må resultatet av en slik revolusjon ikke innebære en massiv undertrykkelse av de menneskelige rettigheter. Menneskets rolle er å forandre verden. Det ligger i menneskets medskapergjerning.

"... Dersom noe knebler menneskeverdens utfoldelse, er ingen samfunnsform hellig, heller ikke et såkalt kristent samfunn som tilslører sosial urett. Også det er modent for fall, for revolusjon..." (Gaute Gunnleiksrud s. 136)

Revolusjonen er etter Marx' oppfatning et resultat av den historiske utvikling. Hans materialistiske historieoppfatning bygger på at ideer og kulturliv overhodet, framgår av den materielle virkelighet som menneskene har hånd om. Gjennom hele historien forblir natur, praksis og samfunn de grunnleggende virkelighetskategorier.

Kirken kritiserer dette synet sterkt, fordi det legger slik stor vekt på det "dennesidige" i stedet for det "hinsidige". Nyere teologikritikk viser at kirken har vært for lite interessert i det "dennesidige". De mener at siden det er i det verdslige liv kampen for kristenheten står, så må også kirken ta del i denne kampen fordi,

"... kirke og kristendom har nettopp ikke noe "område" av virkeligheten. Budskapet angår virkeligheten som totalitet, slik den foreligger. Derfor er kristnes villighet til å akseptere sekulære totalbestemmelser av virkeligheten ikke bare tolerabel, den er en hovedprøvestein på om man har forstått evangeliet rett..." (Samtale om kristendom --- s.75)

Det syn som kirken forfekter, er et syn som tilgodeser den praktiske materialismen. Med det menes det kapitalistiske systemet som har til hovedmålsetting øket profitt for et fåtall mennesker, ved at men snakker om at gode forhold er sikret i samme øyeblikk som menneskene stiller seg positivt til det gode i det enkelte mennesket.

Den kristne sosialisten har et annet utgangspunkt. Det er at mennesket er skapt i den materielle virkelighet. Mennesket er satt til å mestre denne virkelighet. Ikke gjennom abstrakte refleksjoner å flytte seg fra den.

Under kapitalismen mangler arbeideren herredømme både over produksjonskrefter og produksjonsforhold som han uttrykker sitt menneskelige vesen gjennom, siden det er gjennom sin skapende omforming av naturen, - dvs. gjennom arbeidet - at menneskene egentlig blir mennesker. Derfor er det viktig at man innfører et styresett som tilgodeser det enkelte mennesket mer enn man gjør under kapitalismen.

Siden mennesket er satt til å mestre virkeligheten, gjelder dette også kirken.

"... Den skal aktivt gripe inn og forandre den gitte virkelighet, ikke leve tilbaketrukket i meditativ refleksjon. Gud har gitt seg til kjenne i verden, ikke i stratosfæriske tankehøyder, men i denne verden, innen rammen av tid og rom. I konkret, historisk, dennesidig skikkelse - tømmermannen fra Nazaret..." (Gaute Gunnleiksrud, s. 138)

Man får følelsen av at disse siste ordene kunne vært sagt av Janson selv. Ofte sitter man igjen med den tro at dette er hovedsentensen i Jansons diktning. Hele tiden trekker han kristendommen ned fra prekestolens pedestall, og setter den inn i den brutale hverdag, hvor det ikke finnes plass for metafysiske betraktninger. Kristendommen er her kun i den krasse sosiale nød, og det er dette verdensbilde som må være det ekte for den kristne, og det er her han skal utøve sin kristendom.

Det som kalles nyere teologikritikk er dermed ikke så ny allikevel. Janson forsøker i sine skrifter og sin diktning å virkeliggjøre dette synet. Selvsagt er det stor forskjell på den teologi som han som unitar forfekter, og det som er god teologi blant de norske nykritikerne. Men dette må ikke stå i veien for at begge retninger kan møtes i et forsøk på å rette opp sosiale skjevheter, og å bringe kirken ut av det dødvann mange mener den befinner seg i.

Grunnleggende for Jansons engasjement i samfunnslivet er hans kristentro. Men denne kristentroen er svært forskjellig fra den som vår statskirke representerer.

Det viktigste for Janson var å finne tilbake til den opprinnelige kristentro, og rense den for de forskjellige utvekster den har fått opp gjennom tidene. Disse utvekstene er etter Jansons mening direkte motstridende med det Jesus mente og stod for. Dette må føre til et oppgjør med de dogmatiske læresetninger som er introdusert opp gjennom tidene.

Viktige forskjeller er derfor, at Janson ikke tror på:

a) **Treenighetslæren**, fordi denne munner ut i treguderi, Jødene, og Jesus som jøde, hadde arbeidet seg frem til troen på den eneste Gud som protest mot hedningenes flerguderi, og treenigheten er derfor et tilbakefall til hedenske skikker.

I skriften finnes det heller ikke grunnlag for denne læren, fordi den aldri er omtalt i noen skrifter som finnes i Bibelen.

b) **Jesu guddom**, siden det kun er en Gud, kan ikke Jesus være annet enn menneske. Derfor faller også dogmet om jomfrufødselen bort. Ved at Jesus kun er menneske, viser han at det i mennesket finnes krefter som kan hjelpe mennesket å nå fullkommenheten. Jesus er altså representanten for det fullkomne menneskehet.

c) **Blodforsoningslæren**, fordi den vil gjøre Gud til en uforsonlig og blodtørstig Gud, som ikke kan tilgi på samme måte som mennesker kan tilgi.

Hvordan tilgir da Gud etter de ortodokses tro?

"... Jo, siger Theologien, ved at Gud slagter sin egen Søn, som ingen Ting har gjort. Gud, som er den høieste Retferdighed, skal altsaa begaa den kolosale Uretfærdighed, at lade dræbe en Uskyldig istedetfor de Skyldige. Og denne Uretfærdighed skal saa gjøre ham blid og forsonlig igjen..." (Hvad er sand Unitarisme s.5) Dette står i sterk kontrast til det budskap Jesus presenterte, - et budskap som sa at den eneste måte å behage Gud på, var å gjøre hans vilje. Av samme grunn faller da den etablerte mening om nattverden vekk. Den er etter Jansons mening ikke noe mer enn det Jesus gjorde den til, - et minnemåltid. Frelsen ligger med andre ord ikke i blodsofferet, men i omvendelsen, og i å bli et bedre menneske med Jesus som eksempel.

d) **Det evige helvete**. Hvis Gud er en kjærlig Gud, så dømmer han ikke noen til et evig helvete. Dersom mennesket velger det onde, kan ikke en annen komme og si at jeg tar hele skylden på meg. Mennesket må selv arbeide seg ut av synden ved å forandre på seg. Gud gir råd og veiledning til mennesket, for å hjelpe det til erkjennelse om seg selv. Avslutningen på menneskets utvikling er den at det gode vil vinne over det onde. Dermed får også universet og menneskene mening.

Unitarismen vil altså arbeide for å få frem det sanne og gode i verden. Vekten legges ikke på trosmeningene, slik som hos de etablerte kirkesamfunn, men på selve troslivet. Det er gjennom sitt liv at menneskene nærmer seg Gud. Ikke gjennom sin mening om dette eller hint.

Jansons gudssyn er ontologisk, dvs. hvis Gud er fullkommen, må han eksistere. For det å mangle eksistens er en ufullkommenhet. Hvis Gud ikke eksisterte, ville derfor selve gudsbegrepet bli selvmotsigende.

Men Janson utvider dette begrepet til å gjelde alle religioner. Gudsbegrepet blir kosmisk og altomfattende og ikke noe særegent kristent. Mennesket kan av den grunn velge den religion som passer det best. Saligheten går derfor ikke bare gjennom kristendommen, men gjennom all religion.

Det kan etter min mening ikke herske tvil om at Janson så på det sosiale engasjement som en viktig del av kristenlivet. Man kan gjerne gå så langt som til å si at et sosialt engasjement er nødvendig for å oppnå salighet etter hans oppfatning. Det å forandre på de sosiale forholdene er en nødvendighet for å kunne gjennomføre kristendommens ide. Kampen for et bedre samfunn er dermed kampen for kristendommen. Hvor nært opp til hverandre han legger disse begrepene, kan vi finne et eksempel på i artikkelen "The Religious Views of Bjørnson and Ibsen." (1910) Her sier han om Ibsens religiøse syn:

"...his social dramas must represent his religious confession. In these plays he unmercifully swings the lash over the world's widespread sins, hypocrisy, sophistry immorality, indifference to woman's rights, worship of the right of the majority..." (s. 9)

I innledningen til oppgaven har jeg med et sitat fra Jansons erindringer, og det kan virke som en selvmotsigelse i forhold til de skarpe politiske utfall som man finner mange steder i hans forfatterskap. Men for Janson selv stiller det seg annerledes. For ham er det ingen forskjell på kristendom og sosialisme, på politikk og forkynnelse. I et svar på et brev i "Saamanden" 1898, kommer han inn på dette. Her sier Janson at han ser på sosialismen som en kristelig bevegelse, fordi sosialismen kjemper for rettferdighet for de små, og menneskerettigheter for alle. Den er båret frem av kristendommens rette ånd, den å elske din neste som deg selv. (Saamanden 1898, s. 300)

Her er vi også fremme med det som er hovedsaken i Jansons budskap. Selv sier han det på følgende måte i artikkelen om Bjørnsons og Ibsens religiøse syn.

"... For our wrestling is not against flesh and blood, but against principalities, against powers, against rulers of the darkness of the world, against spiritual wickedness in the heavenly places..." (s. 10)

Om virkeliggjørelsen av kjærlighetsbudet

Virkeliggjørelsen av kjærlighetsbudet ligger i måten man greier å gjennomføre Kristusideen på Jorden. Viktig i denne sammenhengen er den tanken Janson har om Jesus som menneskets ideal. Jesus er bare sant menneske, og mønsteret for alle mennesker til etterligning. Dette idealet er kommet bort i kirkens forkynning, fordi det skulle gjøre mennesket hellig og opphøyet.

Jansons ideal er det samme som det de første kristne hadde.

"... Den unge Kristendom henvendte sig til de undertrykte Klasser til Slaven, Gladiatoren, de vilde Folk, Smaabørnene;..." (Lys og Frihed, s. 48)

Det er menneskeligheten som er grunnen til kristendommens fremgang, og den ortodokse kirken holder på å ta knekken på denne menneskeligheten. Kirken må slutte å kreve troskapseder av sine medlemmer, fordi Jesus ikke gjorde dette.

"...Hans Kirke var et frit Kameratskab af alle, som vilde hjelpe ham i hans Anstrengelse for at forløse den bundne Menneskehed. Hans Kirke skulde ikke blive en Assurancekasse for at forsikre Sjæle for Himmerige ved en vis Slags Ceremonier, men den skulde være en Surdeig, der skulde gjennomsyre et Samfundsliv..." (s. 50 d.s.)

Hva er så denne surdeigen for noe? Den er "broderkjærlighetens Aand". Jesu ønske var nemlig

"... at skabe en Broderkjærlighedens Aand, der af sig selv vilde omskabe det bestaaende Samfundsliv, og vi ser ogsaa, at denne Aand skabte sig Udslag i hans første Meninghed, frivillig Kommunisme, der altsaa indeslutter fælles Ansvarlighed..." (Lys og Frihed, s. 129f)

Etter Jansons mening har kirken sveket som oppgave for gjennomførelsen av et rettferdig rike på Jorden, da den gikk i kompaniskap med de verdslige myndigheter. I prekenen "Hvad forstod Jesus med Himmeriges Rige?" (Lys og Frihed), er dette hovedtemaet. Jesu rike var et rettferdighetens rike på Jorden, i likhet med hva de gamle profetene mente med det. Det var også dette rikets grunnlov som førte til at romerne forfulgte de første kristne, ikke deres tro.

Den første loven i denne himmelens grunnlov var at

"... den proklamerede alle sine Medlemmer som brødre og Søstre. Den ville ikke erkjende Rang og Standsforskjel. (s.316) Slaven var like mye verdt som keiseren, noe som ville føre til en omveltning dersom dette ble gjennomført.

Den andre loven var at all privat eiendomsrett skulle avskaffes. Denne loven fulgte som en konsekvens av den første. Beviset for dette finner Janson igjen i det kommunistiske samfunnet de første kristne stiftet. Selv om de senere gikk vekk fra denne ordningen, beholdt de grunntanken, nemlig at menneskene ikke eide noe, men bare bestyrte det, og da for alles beste. Den ene var ansvarlig for den andre.

Den tredje av lovene var å holde fred. Av den grunn nektet de kristne å gjøre militærtjeneste i de første århundrene etter Kristus, fordi de mente det var et brudd på budet om at du ikke skal slå i hjel. For dem gjaldt det ikke om det var et enkelt mord, eller krig. Det er bedre å lide urett enn å gjøre urett, var omkvedet.

Domstolene erstattet de første kristne med voldgift, dette fordi man skal forsøke med det gode for å nå frem til en minnelig ordning.

Det er altså et nytt samfunn Janson forespeiler, hvor den himmelske grunnlov skal være rettesnoren. Denne nye kristendommen er ikke noe trossystem. Den er et nytt liv som vil forsøke å gjennomføre broderskapets ide på Jorden. Målet blir derfor å omforme alle statene gjennom en fredelig revolusjon.

"... Himmeriges Rige er det glade Evangelium for de Fattige, det indeslutter en social Gjenfødelse, hvorved Fattigdom afskaffes, og det begynder fra Bunden af, ikke fra Toppen. Det begynder med at nægte den afgudiske Tro, at privat Eiendom og private Rettigheder er hellige og ukrænkelige;..." (s. 322 d.s.)

Kristendommens revolusjonerende ide ligger i det at den river ned skrankene som finnes mellom menneskene, og i forkynnelsen av det alminnelige broderskap. Det bærende element er ordene om at du skal elske din neste som deg selv. Dette er et hovedtema i boken "Skal vi vælge Jesu lære eller teologenes?" (1912). I denne boken konkretiserer han de tanker som han satte frem i tidligere skrifter.

"... Samfundet som kalder sig kristent, og hvor alle skulde være som brødre og søstre, der skulde dele med hverandre, bør sørge for, at ingen sulter mellom dem. Blir en i fortvilelsen nødt til at tage, fordi ingen vil give hverken arbeide eller mat, saa faar samfundet dømme sig selv for ukristelig adferd..." (s. 83)

Det sosiale arbeidet må komme sterkere inn i kirken. Denne har tillatt seg å dvele med læresetninger i stedet for å arbeide for de små i samfunnet. Man må innse at dette er religionens sanne utøvelse.

"... Nødvendigheden av at maatte stifte etiske selskaber ved siden av kirkerne, selskaber hvor al vægt lægges paa at lindre samfundets nød og skape retfærdige tilstande, viser, hvor kirkerne hittil har forsømt sin plikt, at den skal være samfundets salt, den at forsvare og gjøre broderkjærligheten levende i landene..." (s. 122 d.s.)

Det som bør oppta kirkene mest, er arbeidspørsmålene. Og her er det slik at det ikke nytter med surrogater. En ordning som tilfredstiller alle mennesker er det som fordres. Han konkretiserer dette på følgende måte:

- 1) Det må erkjennes at alle de som vil og kan arbeide må få sikre seg en hyggelig eksistens.
- 2) Det må innrømmes at arbeidstiden og arbeidsmengden ikke går over til slit, og at døgnet blir rettferdig fordelt mellom arbeide og hvile.
- 3) Det er ikke i overensstemmelse med kristelig moral at enkelte mennesker eier stor kapital og gjør seg til mangemillionær på andres bekostning.
- 4) Vannføre og syke må forsørges av staten.
- 5) Nødtvungen fattigdom må ikke eksistere i et samfunn som kaller seg kristent.

En annen ting som kirken må arbeide for, er at kvinnene må få sin fulle rett. De utgjør halvparten av befolkningen, men har ikke den samme rett som den andre halvpart.

En tredje viktig faktor er at kirken ikke lenger må gå omkring og velsigne krigsfaner.

"... Kirken maa indse, at det at slagte ned uskyldige mennesker i tusindvis er blodig synd, at mord i massevis ikke kan forsvares, hvor det at slaa et eneste menneske ihjel medfører lovens strengeste straf, at krig er en vederstyggelighet, at militarismens aak er det værste av alle samfundsaa, fordi det sprænger nationernes bæreevne og utsuger deres marg..." (s. 125 d. s.)

Det å stifte fred på Jorden er kirkens fremste sak, på samme måte som å skape mennesker som gjør Guds vilje i stedet for å slå hverandre i hjel. Fredssaken opptar i det hele Janson svært, og han kommer tilbake til den flere steder i sitt forfatterskap. Dette gjelder både i prekenene og i forskjellige dikt.

Jeg har tidligere vist til diktet "Jesus vandrer paa Sjøen". I den tredje strofen kommer Jansons visjoner frem om hva som vil skje i vårt urolige samfunn. "Fredstankerne" kommer, og i lyset av disse må standsforskjellene flykte og broderskapet gry, samtidig som øvrigheten blir brakt til taushet. I den siste strofen kommer Janson med en oppfordring.

"...Stik Sværdet i Balgen! smed Vaabnene om
Til Arbeidsploge og Haveknive,
frels Friheden, mens den end er i Live,
og raab til din fattige Broder: Kom!..." (6 strofe)

Janson nøyer seg ikke med å behandle disse spørsmålene i sine forskjellige skrifter som ledd i en debatt. Jeg har på følelsen at det ville være for upersonlig for han. Derfor finner vi flere plasser tankene hans festet til personer, både fiktive og reelle. Når det gjelder den sistnevnte gruppe, vil jeg nevne to minnetaler som han holdt i Christiania etter tilbakekomsten fra Amerika. Klarest kommer det frem i "Mindetale over Olav Bergenn" (1896). Denne mannen var en arbeiderfører som gjennom hele sitt liv kjempet for en ting,

"...at skaffe sine Brødre, Arbeiderne, Retfærdighed og Frihed, Oplysning og Selvtænkning, at faa dem til at respektere sit Menneskeværd og sin egen Menneskeret..." (s.7)

Det som var hans kampsak var altså kampen for de små og svake i samfunnet, men ved siden av dette var også den religiøse kampen viktig for han. Han meldte seg ut av statskirken fordi den ikke var ren nok. Det han søkte var en religion som var i pakt med vitenskapens og menneskets fremskritt. Saligheten kommer ikke gjennom dogmer, men gjennom lysten til å gjøre det gode for medmenneskene, og gjennom kampen for rettferdighet på Jorden.

Og i dette ligger på en måte konklusjonen. Menneskene kan ikke stå stille og se på at synden får regjere som den vil på Jorden. Mennesket må selv gjøre en innsats for at den kan ryddes av veien.

I fiksjonslitteraturen er det mange eksempler på denne menneskets kamp for virkeliggjørelsen av kjærlighetsbudet. Jeg vil her trekke frem fortellingen "Kunstner og asket", og Sara i romanen av samme navn.

Historien om Claude og Claire handler om forholdet mellom fattig og rik. Etter at Claude er blitt utskjelt av en fattig bonde, får han innsikt i virkeligheten. Han kommer også frem til en ny og dypere innsikt i de mellommenneskelige relasjoner, og det er ikke tilfeldig at han i en diskusjon med sin kone spør henne om hun er klar over at de elendige mennesker som finnes utenfor dørene deres, i virkeligheten er deres brødre og søstere.

Claire på sin side, deler ikke denne oppfatning med han. For henne er de ikke som hele mennesker. Hun har heller ikke noen klassesvik til de fattige. Dette i motsetning til Claude som vil gjøre opp for sitt klassesvik gjennom soning.

"... Jeg vil sælge alt, jeg har, og dele pengene ud. Jeg vil kaste penslerne og andet unyttige dagdriveri og sone for mine forbrydelser mod folket ved at helt leve for dem..." (s. 69, d.s.)

Han vil at Claire skal følge ham i dette, men hun nekter og mener at han handler i opphisselse. Hun føler seg heller ikke i stand til å gjøre det selv om hun ville. Dessuten så tror hun ikke på en Gud som fordrer slike offer av menneskene.

"... Han fordrer ikke, at jeg skal tage hver stinkende vagabond ind i mit hus, fordi jeg kalder ham bror eller søster. Han forlanger ikke, at jag skal leve i et element, hvor jeg ikke hører hjemme..." (s. 70, d.s.)

Det Claire forlanger, er skjønnhet og harmoni. Hun vil heller ikke gi slipp på den rikdommen de har. Claude kaster seg inn i sitt arbeide for de fattige, men hans budskap som folketaler er et annet enn det som tales av de revolusjonære. Han kommer med sterke advarsler om voldsomheter. Lidelsen er en slipestein som skal virke til at menneskene får en fastere vilje, og på den måten skal hver og en kunne stå imot overgrepene. Det nytter ikke å bekjempe det onde med det onde. Det gjelder for alle å komme til dommen med ublodige hender. Først da kan man få livsens krone, er hans budskap. Menneskene er imidlertid imot han. De ser på han som en gal, men de respekterer han allikevel på grunn av hans gavmildhet.

Forholdet mellom Claude og Claire blir så dårlig at hun reiser fra ham. Hun drar til Italia og får skilsmisse av paven. Claude på sin side fortsetter sin soning. Han møter en kvinne som han satte på porten for mange år siden, og gifter seg med henne, samtidig som han fortsetter sin kamp mot fattigdom og elendighet. Til slutt dør han, og etter sin død får han oppreising. En jacobiner går frem og legger sin kappe på kisten og holder en tale hvor han kaller han en ekte jacobiner fordi han hatet tyrannene og elsket de fattige.

Hos Claire foregår det også en utvikling mens hun lever i eksil. Hun begynner å forstå meningen med Claudes stillingtagen, og hun begynner å ta avstand fra sin egen stand. Hun oppdager den tomhet som livet deres er fylt med, deres forakt for arbeidet og det faktum at hele deres velstand bygger på urettferdighet.

Hennes løsning på problemet blir å gå i kloster, hvor hun kan bedrive sin samarittgjerning på frivillig basis. Hun tar lærdom av Claudes eksempel.

"...Du min Claude har lært mig den store menneskekjærlighed, det store menneskeansvar. Vi gaar en ny tid imøde. Kasteforskjellen sprænges, menneskesamfundet vokser op paa ruinerne. Men overgangen er forfærdelig. Den nye tid fødes med blod og taarer og gjengjeldelse og uretfærdighed..." (s. 123 d.s.)

I romanen "Sara", som er en tendensroman, legger Janson handlingsprogrammet og reformplanene i munnen på en Mr. Brown. For han er det også viktig at det ikke er bare ord som forandrer verden. Det må gjerning til for at det skal bli noen forandring i samfunnet. Vil man gjennomføre kristendommen på Jorden, må denne gi seg utslag i en omfordeling av inntektene, slik at ingen er rike og heller ingen fattige,

"... men hvor alle er velstaaende og fornøide, fordi de lever som Brødre og Søstre, fordi de danner en gjensidig forbunden og ansvarlig Menneskekjæde, er netop Jesu Evangelium omskrevet i Kjød og Blod..." (s. 324)

Sara blir påvirket av Mr. Brown, og hun bestemmer seg for hva hun skal gjøre med livet sitt. Hun har opplevd den europeiske kulturen som noe storartet, ikke som noen djevleskap slik den dogmatiske gudstroen fremstiller den. Og det er dette hun vil arbeide videre med, å arbeide for at den arbeidende del av befolkningen skal få del i denne kulturen som,

"...ikke burde være for de enkelte Priviligerede, men for den hele Menneskehed..." (s. 331)

Det hele ender da også med at Sara drar till de norske bosetningene for å drive med opplysningsarbeide, men nordmennene er ikke i stand til å nyttiggjøre seg hennes kunnskaper fordi de ligger under for den ortodokse tenkemåten. Det hele ender da også med at hun drar tilbake til Chicago for å hjelpe Mr. Brown i hans arbeid.

En oppsummering av det hele gir Janson i sluttordet i "Ludvig Hertzner og hans kampfeller."

"... De ideer, som rigtignok ofte er uklare blev fremsatte af Storch, of Hertzner, af Hubmeier, af Hut og de andre religiøst begeistrede mænd, og som da blev kvalt i blod, fordi tiden ikke var moden til dem, de dukker op igjen i vore dage i kampen mod forældede dogmer, i socialismens opoffrende strid for arbeidernes ret, i fredssagens apostle, i kvindesagens forkjæmpere, i den frie og mer moralske opfatning af kjærligheden og ægteskabet..." (s. 331)

Sluttord

Enkelte forfattere har større overlevelsessevne enn andre. Janson hører ikke til blant disse. Hans bøker gikk fort i glemmeboken, og han er knapt nok kjent utover det diktet som står i skolens sangbok, "Hu hei kor er det vel frisk og lett oppå fjellet", og som knapt noen vet er skrevet av ham. Men så inneholder heller ikke bøkene hans de ingredienser som anses som nødvendige for å kunne overleve som forfatter. Personene hans blir aldri noe annet enn uttrykk for de direkte problemer. Vi lider med dem i deres fornedrelse, men glemmer dem rett etterpå fordi de ikke er annet enn tomme individer. De er ikke bærere av noen annen smerte enn den som er i øyeblikket. De har ingen dybde. Dette i motsetning til Ibsens personer som gir mye større medfølelse, og som taler til det indre i vår sjel. Jansons personer ligner eventyrskikkelser. De bare er der for å bringe handlingen videre.

Janson ble kritisert sterkt av Hamsun på dette punkt. I en artikkel i "Ny Jord" skriver han blant annet

"... Det er alltid presten ute paa mission, mer prest end psykolog, menneskeven mere end menneskekjender. Jansons hele utvikling er en eneste lang seig paagaaelighet. Der har han staat i livet, i litteraturen som i kirken og politikken, der har han altid staat, med al sig, med hele sit. - - - Janson er folkeopdrager paa bekostning av kunstneren. Hans digtning er en art sjælesørgerpoesi. Jeg har hørt ham si ved flere leiligheter, at hvad det gjælder om er at fremstille livets egen enkelhet paa den enkleste maate. Janson skriver for almenmennesket, han lægger sin produktion i niveau med almenmenneskets fatteevne. Han underholder; men han utvikler ikke..." (Hvad jeg har oplevet. s.272)

Janson er enig i denne voldsomme kritikken. Hans evner har ikke vært de banebrytendes innenfor diktning eller filosofi. Hans mål har vært,

"... at kunne male et eller andet vakkert billede, at kunne vække ungdommans fantasi og følelsesliv, spore deres aand til at strække sig efter, hvad der er sandt og godt..."(d.s.,s.272)

Janson forsvarer seg når Hamsun angriper språket hans. Han hater "al affektation", som han sier. Det er ikke alltid de fargemittede setninger virker forklarende for den enkelte leser. Janson sammenligner et slikt språk med moderne kunst.

"... Det minder om alle disse farvegale malere, som tror det er kunst, maar de bare skvætter lerrettet fuldt med alle slags gloende farveklatter. Jeg mener at selv den dypeste tanke kan fremstilles i et enkelt, klart sprog, og den som gjør det, er den største kunstner..." (s.274,d.s.)

Man skal ikke lese mange av Jansons bøker før man oppdager at det er mye politisk dynamitt i dem. Hans tanker og meninger er så radikale at de langt overgår de Marcus Thrane forfektet langt tidligere. Janson vil legge det kapitalistiske systemet i grus. Han vil innføre et nytt som langt på vei er likt det kommunistiske. Staten skal overta produksjonsmidlene. Pengesystemet skal avskaffes. Enhver skal få etter behov. Hans syn på det militære er at det bare tjener kapitalkreftene i samfunnet, og av den grunn må det avskaffes. Det finnes flere slike tanker og meninger som burde virke som dynamitt i det borgerlige samfunn. Likevel finner man ikke slike reaksjoner.

Når Janson angriper kirken for å være ukristelig i sitt manglende sosiale engasjement, og påstår at den er en del av borgerskapets maktapparat, et maktapparat som brukes til å holde arbeiderklassen nede i elendighet, så reagerer ikke kirken på dette. Det kirken reagerer på er den formelle teologi, og gjennom den blir Janson en kjetter som representerer ugudeligheten, og denne ugudelighet må bekjempes; ikke hans politiske engasjement. Allikevel blir vi stående igjen med spørsmålet, hvorfor skapte ikke hans voldsomme utfall mot borgerskapet noen reaksjon. Janson var en allment kjent person som nådde ut til et stort publikum som representerte visse strømninger i samfunnet. Nærmest sannheten om denne nesten totale taushet tror jeg Hamsun kommer i sin artikkel i " Ny Jord ", hvor han påpeker Jansons manglende organisasjonstalent og lederevne.

"... Man fordrer av denne mand føreregenskaper. Men Jansons begavelse er ikke lederens. Han er et fint, lyrisk talent med en barnlig sårhet og inderlighet. I hans hænder blir statistikken poesi, referaterne oppbyggelsestaler. Men han eier ikke den bass i sit sprog, som kan tordne. Man kan ikke høre ham paa en slagmark, man kan blot se hans adelige skikkelse rake op. Som fører mangler han kanskje den kolde voldsomhet, der kan hugge kloen i en motstander, og det glødende pust i sit ord som kan tænde. Janson tænder ikke, han stikker ikke i brand, han varmer. For at være fører maa man kunne herske, og Janson liersker ikke. Han kan glæde og trøste og hjælpe, men han kan ikke slaa. Han er en lasaretlæge, man har git en feltherrepost..." (s. 275 d.s.)

Og her ligger Jansons problem. Han var et menneske som ikke ble tatt alvorlig. Hvordan kunne et slikt godt, hjertevarmt menneske forfekte så radikale ideer og bli tatt alvorlig? Hvordan kunne en prest forfekte sosialisme på den tid og bli tatt alvorlig?

Jeg begynte denne oppgaven med et sitat fra Jansons memoarer, og for oss kan det virke som en selvmotsigelse når han sier at han aldri har blandet seg i politikken. For Janson stiller det seg annerledes. For han er samfunnsreformer noe som må til for å gjennomføre de ideer som Jesus stod for. Samfunnsreformer er derfor ikke politikk i partipolitisk forstand, men en videreføring av det arbeidet Jesus startet. **Derfor er samfunnsreformer religion i den høyeste potens.**

Et annet interessant element i Jansons diktning er den sammenheng det er i hans forfatterskap mellom utviklingen av det industrielle samfunn og hans samfunnskritikk. Under hans U.S.A.-opphold er hans kritikk ganske bitende. Etter hans tilbakekomst til Norge er religiøse og moralske spørsmål det mest fremtredende i de første årene. Men ettersom den industrielle utviklingen skyter fart her hjemme, blir også Jansons samfunnsengasjement klarere og mer pågående igjen, selv om det aldri når opp til hans U.S.A.-nivå. Dette tror jeg henger sammen med det faktum at klare klassekamper ikke fant sted før etter hans død.

Er så de ideer Janson forfektet døde? Nei, mye av den kirkelige debatt som finner sted i dag er preget av de samme motsetninger som på hans tid. Spesielt etter radikaliseringen av den norske kirke i slutten av sekstiårene, har denne debatten tatt seg opp igjen, og fremdeles er det ikke kommet til noen avklaring.

Når prof. Beyer bruker Ibsen og Bjørnson som sannhetsvitne på Jansons fargerike personlighet, må vi være enig i dette til en viss grad. Imidlertid tror jeg at Ibsen ikke hadde forutsetninger til å bedømme Janson helt objektivt på grunn av hans sterke tilknytning til borgerskapet. Etter min mening kunne det gjøre seg med et noe mer nyansert syn på Janson enn det som kommer frem i "Norges litteratur historie." Det er en av de tingene jeg har forsøkt å vise i denne oppgaven.